

Тертична І.П., завідувачка лабораторії географії та економічних знань
ООІУВ.

Шкільна географічна освіта у 2017-2018 навчальному році. Перспективи розвитку та шляхи реалізації.

Сучасний світ перейшов на нову, якісну ступінь свого розвитку. Ми живемо в цікавий, історично складний час, знаходимося біля витоків національної моделі української освіти, яка є частиною світового освітнього простору. Стрижнем сучасної освіти, проголошеною Концепцією Нової української школи є розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання й уміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя та життя своєї країни. «Наше завдання – кожній дитині дати доступ до якісної освіти. Успіх України в тому, щоб побудувати суспільство освіченого загалу, бо кожна дитина, не залежно від її здібностей, має право на успіх в житті, на максимальне розкриття власних здібностей, яке може запропонувати якісна освіта» (Лілія Гриневич, міністр освіти і науки України).

Виходячи з цих концептуальних положень, загальна середня освіта має забезпечити умови для морального, інтелектуального, фізичного, художньо-естетичного розвитку учнів, виховання свідомого громадянина демократичного суспільства. Реалізація даної мети вимагає осучаснення змісту шкільної освіти таким чином, щоб випускники загальноосвітнього закладу могли швидко адаптуватися у самостійному житті, цілеспрямовано використати свій потенціал, як для самореалізації в професійному і особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави.

Принциповим в оновленні змісту загальної середньої освіти є визнання того, що у сучасному світі знання стають все більше доступними для тих, хто

хоче оволодіти ними. В умовах інформаційного суспільства тільки знаннєве навчання втрачає свій сенс, самоцінність знань переосмислюється. Натомість зростає роль уміння добувати, переробляти інформацію, одержану з різних джерел. Це зумовлює зменшення питомої ваги готової інформації, зміну співвідношення між структурними елементами змісту на користь засвоєння учнями способів пізнання, набуття особистого досвіду творчої діяльності, посилення світоглядного компонента змісту.

Дослідник шкільних навчальних програм з Ради Європи Л.Сальберг зазначає, що останнім часом у всьому світі відбувається перенесення акцентів із запам'ятовування фактів на застосування знань та навичок, тобто формування відповідних компетенцій.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку освіти шкільна географія повинна забезпечувати формування ключових компетентностей, які дозволять учню не тільки успішно функціонувати в сучасному суспільстві, але й діяти самостійно, творчо, відповідально.

У 2017/2018 навчальному році у 6-9-их класах навчальний предмет «Географія» буде вивчатися за навчальною програмою, що укладена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 та оновлена відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.), завдань реформування школи у зв'язку із впровадженням компетентнісного підходу. Удосконалена навчальна програма затверджена наказом МОН України від 07.06. 2017 № 804.

В оновленій програмі змінено структуру пояснювальної записки. На її сторінках розкрито осучаснену мету шкільної географічної освіти, сутність компетентнісного підходу і роль географії у формуванні ключових компетентностей. Також визначено компетентісний потенціал предмету та з'ясовані особливості запровадження наскрізних змістовних ліній: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність»,

«Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання. Оновлена програма спрямована, в першу чергу, на формування предметних і ключових компетентностей, що робить зміст освіти прикладним.

Звертаємо увагу на розташування колонок «Зміст» і «Вимоги до навчальних результатів». У центральній колонці таблиці розміщено зміст навчального матеріалу предмету, який забезпечує формування ключових компетентностей. В лівій колонці розташовані очікувані результати навчання з виокремленими знаннєвим, діяльнісним і ціннісним компонентами. Це доводить їх вагомість для успішної самореалізації учнів та є головними при підготовці вчителя до уроку. У правій колонці таблиці прописані наскрізні змістові лінії, які є засобом інтеграції ключових та загально предметних компетентностей.

Розподіл годин за розділами і темами є орієнтовним і може бути змінений учителем у обсязі до 20 відсотків передбаченого програмою часу. Таким чином, вчителю надано можливість переставляти теми в межах розділу, не порушуючи послідовності викладення матеріалу.

У змісті програми вилучена інформація про деяких дослідників і мореплавців, а саме – додаткові відомості, що не мають прикладного спрямування. У восьмому класі вилучені деякі поняття та терміни, що є складними для учнів цього віку, наприклад: геополітика, державний лад, форми адміністративно-територіального устрою.

Роль окремих курсів географії за наскрізними лініями різна і залежить від змісту курсу і від того, наскільки він пов'язаний з конкретною наскрізною темою. Так, наприклад, у 6-му та 7-му класах основні завдання залишаються незмінними. Відкориговано очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів: знаннєвий, діяльнісний та ціннісний компоненти та роз'яснено механізм реалізації змістових наскрізних ліній.

Діяльнісний і ціннісний компоненти значною мірою забезпечуються виконанням у 6 класі – 8 практичних робіт та 2-х досліджень, а у 7 класі – 13 практичних робіт та 4-х досліджень.

Важливим принципом побудови змісту курсу географії у 8 класі «Україна у світі: природа, населення» – краєзнавчий. Особливістю даного курсу є інтеграція фізико- та суспільно-географічних складників під час вивчення природних комплексів, населення України та свого регіону. Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином України, сформуванню знання про природу та населення країни, свого регіону, виховати повагу до українського народу, його культури, відчуття себе справжнім патріотом своєї держави. Програмою передбачено виконання 11 практичних робіт та 8 досліджень.

Завершується географічна освіта учнів в основній школі у 9 класі курсом «Україна і світове господарство». У 2017-2018 навчальному році вивчення географії у 9 класі вивчатиметься за новою програмою, мета якої ознайомити учнів з основними тенденціями розвитку національного та світового господарства й визначення місця України у сучасному світі.

Курс «Україна і світове господарство» (9 клас) розрахований на 52 години (1,5 год. на тиждень). Він включає вступ і чотири розділи (Розділ I. Національна економіка та світове господарство, Розділ II. Первинний сектор господарства, Розділ III. Вторинний сектор господарства, Розділ IV. Третинний сектор господарства, Розділ V. Глобальні проблеми людства).

У програмі даного курсу відкориговане положення, що відображає питання економічної географії. Це викликано впровадженням в економічну і статистичну практику загальнодержавного класифікатора України «Види економічної діяльності» (КВЕД). Основна мета, для якої був створений КВЕД – це визначення коду для різних видів економічної діяльності для підприємців, які займаються різними видами виробничої і невиробничої діяльності. За цими даними державні органи можуть формувати певну статистику і прогнози економічного розвитку в країні. Такий підхід

до подання економічних реалій буде сприяти формуванню компетенції з напрямків економічної діяльності, основ розміщення виробництва і збуту вітчизняної продукції та усвідомлення важливості економічних відносин зі світом і місце України у цих міжнародних економічних зв'язках, а в майбутньому при виборі виду діяльності використати набуті знання. Курс 9 класу має чітко визначену практичну спрямованість, яка реалізується в ході виконання 7 практичних робіт, аналітичних завдань та чотирьох досліджень.

Важлива роль у вивченні курсів «Україна і світове господарство» та «Україна у світі: природа, населення» належить краєзнавчому принципу навчання, який дозволяє організувати освітній процес на безпосередньому сприйнятті досліджуваних об'єктів.

Теми досліджень, запропонованих в кожному курсі географії, є рекомендаційними в усіх класах. Їх тематика може бути змінена вчителем у рамках вивчення відповідної теми. При виборі теми дослідження доцільно враховувати регіональні особливості, навчально-методичне забезпечення та матеріально-технічне оснащення освітньої діяльності. Із запропонованої тематики досліджень учень за бажанням вибирає 1-2 дослідження (впродовж року) та виконує його індивідуально або у групі. Результати дослідження презентуються і оцінюються вчителем.

У 2017/2018 навчальному році, при вивченні географії у 10-11 класах будуть використовуватись навчальні програми, за якими працювали вчителі у минулому навчальному році, що затверджені наказом МОН України від 14 липня 2015 р. № 826.

Серед навчальних програм курсів за вибором важливими і значущими є краєзнавчі курси з вивчення географії рідного краю та інші навчальні програми перелік яких розміщено у «Списку навчальних програм, підручників та посібників для загальноосвітніх навчальних закладів, яким надано гриф Міністерства освіти і науки України або схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах».

Перелік навчальних програм та посібників, які можуть бути використані при вивченні географії постійно оновлюється, друкується в щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України та розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки (www.mon.gov.ua) та веб-сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (www.imzo.gov.ua).

Суттєву допомогу для підвищення свого фахового рівня та в підготовці до уроків з географії вчителям можуть надати науково-методичний журнал «Географія та економіка у рідній школі» Міністерства освіти і науки України, науково-методичний журнал «Географія в школах України», науково-популярний журнал з природничих дисциплін «Колосок», а також газета «Краєзнавство. Географія. Туризм». Видавництва пропонують для педагогічних працівників вебінари, майстер-класи, семінари, консультації, з розкладом яких можна ознайомитися на сторінках офіційних сайтів.

Підвищення якості освіти сьогодні передбачає не тільки трансформацію навчальних програм, але й мотивацію вчителя, підвищення його педагогічної майстерності, свободи професійної діяльності.

Якісні зміни в освіті неможливі без щасливого, упевненого, компетентного педагога, який користується загальною повагою та має комфортні умови праці. Як свідчать міжнародні дослідження, особистість педагога чи не найважливіша для успіху змін у шкільній системі.

Процеси реформування змісту і структури географічної освіти стосуються перебудови не тільки професійних знань, вмінь та навичок вчителів географії, але й суттєвої видозміни їх професійного мислення. В цих умовах винятково важливого значення набуває систематична робота з підвищення кваліфікації вчителів і не тільки у системі післядипломної педагогічної освіти.

Визначальну роль тут відіграє сам вчитель, який повинен бути не тільки і не стільки транслятором навчальної інформації і контролером,

оцінювачем ступеню її засвоєння, але членом наукового колективу, науковим керівником творчої групи, колегою в пошуковій, пізнавальній діяльності.

В осучасненій українській школі в умовах педагогіки партнерства та компетентісного підходу розширюється розуміння підвищення кваліфікації вчителів – від обов'язкових курсів до навчання впродовж життя, неперервного професійного зростання через спілкування, обмін досвідом у професійних спільнотах та впровадження нових підходів до організації співпраці на шкільному та міжшкільному рівнях.

В концепції Нової української школи наголошується, що важливим складником успіху нової української школи є автономія навчальних закладів, яка передбачає не тільки самостійне формування освітніх програм, але й складання навчальних планів та програм навчальних предметів, вибір підручників та методів навчання та виховання.

Одним із засобів реалізації таких реформ є розширення повноважень учительських спільнот, наприклад участь вчителів у роботі творчих груп.

Науково-методична лабораторія географії та економічних знань має досвід в керівництві такими вчительськими об'єднаннями. Так обласна творча група, що працює безпосередньо на базі нашої лабораторії підготувала чотири програми красзнавчих курсів за вибором, що отримали гриф МОН та навчально-методичне забезпечення до них, а саме робочі зошити та методичні рекомендації вчителів. Робочий зошит до курсу за вибором для учнів 6-го класу «Природа рідного краю. Одещина» має гриф міністерства. Також були створені робочі зошити для 6,7,8 класів, з яких 8 клас також має гриф МОН.

Деякі розробки мають схвалення вченої ради ООІУВ, наприклад навчально-методичний комплекс до курсу за вибором «Географія культури» та електронний навчально-методичний посібник «Формування географічних компетентностей учнів через використання інформаційно-комунікаційних технологій» та ін.

Слід зазначити, що значна кількість шкіл області працюють за програмами, розробленими учасниками обласної творчої групи та використовують навчально-методичне забезпечення до них.

Досвід роботи творчої групи систематично презентується у вигляді виступів на секційних засіданнях ярмарку педагогічних ідей та інноваційних технологій», виступів на обласних семінарах методистів РМК та керівників методичних об'єднань вчителів географії.

НМЛ географії та економічних знань ООІУВ здійснює методичне керівництво роботою творчих груп вчителів географії та економіки навчальних закладів області. Найбільш плідним є творчі групи, що працюють над краєзнавчим матеріалом, який має значний інтегративний потенціал.

Успішність у створенні науково-методичного супроводу реалізації краєзнавчої освіти таких груп обумовлюється тісною співпрацею з працівниками відділів освіти, методистами РМК, педагогів з громадськістю, органами місцевого самоврядування та бізнес-спільнотою району.

Прикладом такої діяльності є робота творчої групи вчителів географії Біляївської територіальної громади. Розроблений вчителями навчально-методичний інтегрований курс за вибором для учнів 7-8 класів «Біляївка – мій рідний край» схвалений до використання вченою радою ООІУВ. Програма інтегрованого курсу спрямована на формування системного мислення, поглиблення знань, умінь і навичок з окремих предметів.

В основу програми «Біляївка – мій рідний край» покладено наступні базові блоки: історичне краєзнавство, географічне краєзнавство, етнографічне краєзнавство, літературне краєзнавство та екологічне краєзнавство.

Найважливіший принцип роботи, що був проголошений укладачами краєзнавчої програми є символічним на сучасному етапі розвитку української державності: «Від пізнання до практичної діяльності. Через пізнання малої Батьківщини, її витоків, культури, традицій – до відродження нації».

Список використаних джерел:

1. Гільберг Т. Реалізація компетентнісного підходу до навчання на уроках географії [Текст] / Т. Гільберг // Географія та основи економіки в школі. – 2009. – № 4. – С. 7–10.
2. Григор'єва Н.В. Шляхи реалізації компетентнісного підходу до навчання географії // Н. Григор'єва/ Педагогічний пошук №4 (84). 2014.-С. 28-30.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua
4. Концепція Нової української школи[Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua
5. Методичні рекомендації про викладання географії у 2017-2018 н.р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua
6. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Географія. 6-9 класи. К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. до якої внесені зміни (Наказ МОН України № 585 від 29.05.2015 «Про затвердження змін до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня», та надано гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки») Удосконалена навчальна програма затверджена наказом МОН України від 07.06. 2017 № 804..

7. Покась Л. А. Шляхи формування компетенцій у старшокласників на уроках географії [Текст] / Л. А. Покась // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 6. – С. 2–6.
8. Тімець О. Географічна освіта як основа формування життєвих компетенцій учнів [Текст] / О. Тімець // Географія та основи економіки. – 2008. – № 6. – С. 2–4.